

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Voltaire

Vejetaryen
Düşünceler

Vejetaryenlik Voltaire için gecikmiş bir ilgidir. Kaynağında sağlık sorunları yüzünden yapmak zorunda kaldığı ve bu vesileyle antropolojik, teolojik ve ahlaki yönlerini ele aldığı perhiz olgusu yatar. 1762'den başlayarak bu konuyu farklı eserlerinde düzenli ama dağınık ve dolaylı olarak işler. Vejetaryenlik onun kaleminde en temelde insani bir öğreti, "benzerimiz hayvanları yemeyi yasaklayan hayranlık verici bir yasa"dır.

Çeviren:
Şule Çiltaş

 kirmizikedi.com
 [/kirmizikedyayinevi](https://www.facebook.com/kirmizikedyayinevi)
 [/krmzkedikitap](https://twitter.com/krmzkedikitap)
 [/kirmizikedyayinevi](https://www.instagram.com/kirmizikedyayinevi)

₺8

Voltaire

Asıl adı François-Marie Arouet (1694-1778). Bugün tüm dünyanın saygısını kazanmış olmasına karşın, belli başlı eserleri haricinde çok fazla okunduğu söylenemez. İnancı değil aklı önceleyen, zorbalıklar ve bağnazlıklar karşısında hořęr telkin eden özgürlükçü duruşuyla tam bir Aydınlanma düşünürüdür. Aydınlanma ağının kavramlarını tanımladığı *Felsefe Sözlüğü* (1764) ile felsefi taşlama *Candide* (1759) en bilinen eserleridir. Siyasal ve dini görüşleri dolayısıyla iki kez hapse atılmış ve uzun yıllar sürgünde yaşamıştır. Kırmızı Kedi'den çıkan diğer kitapları: *Micromegas*, *Cahil Filozof*.

şule iltaş

Ankara'da doğdu. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Hint Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. Felsefe, tarih, edebiyat, çizgi roman dahil geniş bir alanda kitaplar çevirdi ve yayıma hazırladı. Fransızcadan dilimize kazandırdığı yazarlar arasında Michel Foucault, Paul Nizan, Maurizio Lazzarato, Didier Eribon sayılabilir.

Kırmızı Kedi Yayınevi: 1022

Turuncu Kitaplar: 26

Özgün adı: *Pensées végétariennes*

Vejetaryen Düşünceler

Voltaire

Çeviren: Şule Çiltaş

© Kırmızı Kedi Yayınevi, 2018

Yayın Yönetmeni: Enis Batur

Editör: Volkan Atmaca

Kapak Uygulama: Cüneyt Çomoğlu

Grafik: Taylan Polat

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın, hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım: Kasım 2018, İstanbul

ISBN: 978-605-298-404-8

Kırmızı Kedi Sertifika No: 13252

Baskı: Optimum Basım

Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1 34295

Küçükçekmece/İSTANBUL

Tel: 0212 463 71 25 Sertifika No: 41707

Kırmızı Kedi Yayınevi

kirmizikedi@kirmizikedi.com / www.kirmizikedi.com

www.facebook.com/kirmizikedi yayinevi / twitter.com/krmzikedikitap

kirmizikiedebiyat.blogspot.com.tr

Ömer Avni Mah. Emektar Sok. No: 18 Gümüşsuyu 34427 İSTANBUL

T: 0212 244 89 82 F: 0212 244 09 48

Voltaire

VEJETARYEN DÜŞÜNCELER

Bir Seçim Yapmak Gerek¹

(“Kötülüğe, öncelikle de
hayvanların kıyımına dair”)

İyilik ya da kötülük fikrine asla kendimizden yola çıkarak sahip olmayız. Bir hayvanın çektiği acı bize kötülük gibi görünebilir zira aynı şey onlar gibi hayvan olan bizim başımıza gelse acı çekmenin ne demek olduğunu çok iyi bildiğimize hükmederiz. Kesildiğinde azap çektiğini söyleselerdi bir ağaçla, yontulduğunda canı yandığını öğrenseydik bir taşla aynı acıyı duyacaktık, ancak ağaca da taş da hayvandan daha az merhamet edecektik çünkü onlar bize daha az benzer. Çok geçmeden soframızın emrindeki bu hayvanların korkunç ölümlerinden etkilenmeyiz bile. Boğazlandığına şahit oldukları ilk tavuklarının

ölümüne ağlayan çocuklar ikinci tavukta gülüp geçerler.

Sonuç olarak, kasaplarımızda ve mutfaklarımızda sürekli gerçekleşen bu iğrenç katliamın bize bir kötülük olarak görünmediği kesin, tam tersine sıklıkla iç bulandırıcı olan bu dehşeti Tanrı'nın bir lütfu sayıyor, dualarımızda bu cinayetler için ona hâlâ teşekkür ediyoruz². Ama hiç durmadan kadavrayla beslenmekten daha iğrenç ne olabilir?

Hayatını öldürmek ve öldürdüklerini mideye indirmekle geçiren bir tek biz değiliz, bütün hayvanlar karşı konulmaz bir eğilim içinde birbirini boğazlıyor. En küçük böcekten gergedan ve file kadar, yeryüzü büyük bir savaş, tuzak, katliam, yıkım alanı; kendi avı olmayan ve avını ele geçirmek için, masum sineği çekip yutan iğrenç bir örümcek kadar hiddetli ve kurnazca davranmayan tek bir hayvan yok. Bir koyun sürüsü, otlayarak bir saat içinde, yeryüzündeki insanlardan daha fazla böceği mideye indiriyor.

Daha da acımasız olanı, durmadan yinelenen bu korkunç katliam sahnesinde, bütün

türlerin bekasını, karşı düşmanlarının kanlı kadavraları sayesinde sağlamak üzere biçimlendirilmiş bir tasarımın açıkça görülüyor olması. Bu kurbanlar ancak doğa özenle yeni kurbanlar sağladıkça ortadan kalkıyor. Her şey ölmek için doğuyor.

Bununla birlikte, hiçbir ahlakçının, geveze vaizlerimizin hatta sahtekârlarımızın hiçbirinin çıkıp, doğamızın bir parçası haline gelen bu korkunç alışkanlık hakkında en ufak bir fikir serdettiğine şahit olmuyorum. Bizi kanlı oburluğumuzdan utandıran birini bulmak için dindar Porfirios'a ve Pythagoras³ taraftarı merhamet sahiplerine uzanmak ya da Brahman diyarına⁴ yolculuk etmek gerek, zira kurucularının kaprisinin tenden feragat ettirdiği keşişlerimiz için, keklik ve bildircinin değilse bile, dil ve kalkan balığının katilleri onlardır*. Ne keşişler arasında ne Trento

---

* Trappe Tarikatı'nın keşişleri hiçbir canlıyı yemez, fakat bunu ne merhamet duygusu yüzünden, ne de şiddetten uzakta daha yumuşak bir ruha sahip olmak, kendini olaylardan bağımsız kılmak isteyen insan için çok da gerekli olan itidale alışmak ya da asla itibar etmemeye yemin ettikleri bir anlayışı kendilerine saklamak adına yaparlar. Pythagoras'ın filozof takipçilerinin nedenleri

Konsili'nde⁵, ne ulema meclislerimizde ne akademilerimizde, bu evrensel kasaplığı kötü diye adlandırmak kimsenin aklına gelmemiştir. Bu durum konsillerde kabarelerden daha fazla düşünülmemiştir.

---

bunlardı. Zavallı Trappe müritleri başlarını sokacak bir yer yapmak için aç kalırlar, bunun varlıkların varlığını eğlendirmeye çok uygun olduğunu düşünürler.

Hošgörü Üzerine İnceleme¹

(XII. Bölümün Notu)

Bu esere birkaç faydalı not eklememiz gerektiği düşüncesiyle, bu noktada, Tanrı'nın Nuh'la ve bütün hayvanlarla bir anlaşma yaptığının ve Nuh'a, beslenmemizi yasakladığı kan hariç, "canlı ve hareket eden her şeyi yemesi" izni verdiğinin söylendiğini belirteyim. Tanrı, "insan kanı döken bütün hayvanlardan öç alacağını" da ekler².

Eski çağlardan günümüze kadar sağduyulu her insanın düşündüğü üzere, hayvanların bilinç sahibi olduğu fikri, bu bölümlerden ve başka pek çoğundan çıkarılabilir. Tanrı, duygu sahibi olmayan ağaç ve taşlarla hiçbir anlaşma yapmaz, ama sıklıkla bizimkinden çok daha olağanüstü bir duyguyla ve

ister istemez bu duyguya bağılı bazı fikirlerle donatmak lütfunda bulunduğı hayvanlarla yapar. İşte bu nedenle, onların kanlarıyla beslenerek yaptığımız barbarlığın yaşanmasını istemez çünkü aslında kan yaşamın, dolayısıyla da duygunun kaynağıdır. Bir hayvanı kanından ederseniz bütün organları hareketsiz kalır. Bu önemli nedenden dolayı Kutsal Kitap'ta yüzlerce yerde ruhun, yani duyarlı ruh dediğimiz şeyin kanda bulunduğundan söz edilir; üstelik bu kadar doğal bir fikir bütün halkların ortak fikri olmuştur.

Hayvanlar için duymak zorunda olduğumuz acıma bu fikre dayanır. Yahudiler arasında kabul edilen yedi Noaşı³ öğretisinden biri, canlı bir hayvanın uzvunu yemeyi savunur. Bu öğreti, insanların, kesilmiş bir uzuvlarını yemek için hayvanları yaralayarak zulmettiklerini ve vücutlarının parçalarını sırayla yemek için onları canlı bıraktıklarını ortaya koyar. Aslında bu âdet, Sakız Adası'nda, çiğ et yiyen Bacchus Omadios'a sunulan kurbanlardan anlaşıldığı üzere, bazı barbar halklar arasında devam etmiştir. Dolayısıyla Tanrı

hayvanların bizim yemeğimiz olmasına izin verirken onlara karşı merhamet duymamızı önerir. Onlara acı çektirmekte bir barbarlık olduğunu kabul etmek gerekir. Kuşkusuz bu, ellerimizle beslediğimiz bir hayvanı boğazlamanın doğal dehşetini azaltan bir uygulamadır. Bu durumdan büyük bir tereddüt duyan halklar her zaman olmuştur: Bu tereddüt Hint Yarımadası'nda hâlâ sürmektedir. İtalya ve Yunanistan'daki bütün bir Pythagoras mezhebi et yemekten daima kaçınır. *De abstinentia* (Perhiz Üstüne) adlı eserinde Porfirios, barbar iştahına yenilip mezhebini terk ettiğinden dolayı öğrencisine çıkışır.

Bana kalırsa, hayvanların basit birer makeden ibaret olduğunu ileri sürmeye cüret etmek için, gün ışığını inkâr etmek gerekir. Tanrı'nın hayvanlara bütün duyu organlarını verdiğini kabul edip de hiçbir duygu vermediğini savunmakta bariz bir çelişki vardır.

Ayrıca hayvanlarda ihtiyacın, acının, sevincin, korkunun, aşkın, öfkenin ve sevginin değişik biçimlerini görmemek için onları asla gözlemlememiş olmak gerektiğini

düşünüyorum; hissetmeyecekleri şeyi iyi ifade etmeleri çok tuhaf olurdu.

Bu uyarı, her şeye kadir eliyle bizzat kendisinin organize ettiği varlıklara yaşam, duygu, fikir ve bellek bahşeden Yaratıcı'nın gücü ve iyiliği üzerine düşünen zihinlere çokça fikir verebilir. Ne bu organların nasıl oluşup geliştiğini, ne nasıl hayat bulduğumuzu, ne de duyguların, fikirlerin, belleğin, istencin hangi yasalarla bu yaşama bağlandığını biliyoruz. Doğamıza içkin bu derin ve sonsuz cehalet içinde durmadan kavga ediyor, boynuzlarının neden ve nasıl yapıldığını bilmeden çarpışan boğalar gibi birbirimize işkence ediyoruz.

Felsefe Ansiklopedisi'nin *"Hayvanlar" Maddesi¹*

Hayvanların bilgiden ve duygudan yoksun basit makineler olduğunu, hep aynı şekilde hareket ettiklerini, hiçbir şey öğrenmediklerini, hiçbir şey geliştirmediklerini vesaire söylemek ne acı, ne sefillik!²

Yuvasını bir duvara yarım çember, bir köşeye denk geldiğinde çeyrek çember, ağaçta ise tam çember içine alan bir kuş her şeyi aynı şekilde yapıyor desenize! Üç ay boyunca eğittiğin şu köpeği, bu sürenin bitiminde, senin derslerinden önce bildiklerinden fazlasını bilmiyor mu? Bir ezgi öğrettiğin kanarya bunu anında tekrarlamıyor mu? Bu ezgiyi öğretmek için epey zaman harcamıyor musun? Şaşırdığına ve kendisini düzelttiğine şahit olmadın mı?

Seninle konuştuğum için mi duygularım, belleğim, fikirlerim olduğu yargısına varıyorsun? Tamam o zaman, seninle konuşmuyorum; sıkıntılı bir halde evime girdiğimi, endişeyle bir kâğıt aradığımı, kâğıdı içine koyduğumu hatırladığım çalışma masamın çekmecesini açtığımı, onu bulup sevinçle okuduğumu görüyorsun. Keder ya da sevinç hissettiğimi, belleğim ve bilgim olduğunu düşünüyorsun.

O zaman sahibini yitiren, yollara çıkıp acı çılgınlarla onu arayan, heyecanlı ve endişeli eve giren, inen, çıkan, odadan odaya koştu-ran, nihayet çok sevdiği sahibini çalışma oda-sında bulan, tatlı çılgınlıklarıyla, zıplamalarıyla, koklaşmalarıyla sevincini ona gösteren bu köpek için de aynı yargıya var.

Barbarlar dostluk konusunda insanı şaşılacak derecede geride bırakan bu köpeği ele geçiriyor, onu bir masaya çivileyip, kanı boşalmış mezenterik damarlarını³ sana göstermek için canlı canlı kesip biçiyor. Sende olan duyu organlarını onda da keşfediyorsun. Söylesene mekanikçi, doğa, bu hayvandaki

bütün duygu yetilerini, hayvan hissetmesin diye mi düzenlemiş? Hissiz olsun diye mi sınırları var? Doğada bu denli hoyrat bir çelişkinin olabileceğini aklına getirme.

Ama okulda öğretmenler hayvanların ruhunun ne olduğunu soruyorlar. Bu soruyu anlamıyorum. Bir ağaç, yayılan özsuğunu liflerine alma, yapraklarının ve meyvelerinin goncalarını açma yeteneğine sahip. Bu ağacın ruhunun ne olduğunu bana soruyor musunuz? O bu yetenekleri doğuştan almıştır; hayvanlara duygu, bellek ve bazı fikirler bahşedilmiştir. Bunları kim yaratmış, bütün bu yetenekleri kim vermiş? Tarlalardaki otları büyüten ve Dünya'yı Güneş'in etrafında döndüren kimse o.

"Hayvanların ruhu tözel biçimlerden oluşur," demiştir Aristoteles; Aristoteles'ten sonra Arap okulu; Arap okulundan sonra Hıristiyan okulu; Hıristiyan okulundan sonra Sorbonne; Sorbonne'dan sonra da dünyada hiç kimse⁴.

"Hayvanların ruhu maddeseldir," diye bağırılmış öteki filozoflar. Onlara da diğerlerin-

den daha fazla itibar edilmemiş. Kendilerine maddesel bir ruhun ne demek olduğunu boş yere sormuşlar. Bunun duyum sahibi madde olduğunda anlaşmaları gerekmiş. Peki ama bu duyumu ona kim vermiştir? Bu maddesel bir ruhtur, yani maddeye duyum veren maddedir. Bu döngüden çıkamamışlar.

Hayvanlar üzerine kafa yoran öteki hayvanları dinleyin: Onlara bakılırsa hayvanların ruhu bedenle birlikte ölen tinsel bir varlıktır. Ama buna neyi kanıt gösterebilirsiniz? Aslında duyguları, belleği ve kendi düşünce ve düzen ölçüsü olan ama altı yaşında bir çocuğun bildiği şeyi bilmeyen bu tinsel varlık hakkında ne biliyorsunuz? Neye dayanarak beden olmayan bu ruhun bedenle birlikte öldüğünü düşünebiliyorsunuz? En büyük hayvanlar bu ruhun ne beden ne tin olduğunu ortaya atanlardır. Alın size mükemmel bir sistem! Tin dediğimiz, beden olmayan meçhul bir şey olabilir ancak. Öyleyse bu beylerin sisteminden şu çıkar: Hayvanların ruhu bir tözdür, bu töz ne bedendir, ne de büsbütün beden olmayan bir şey.

Bunca hata ve çelişki nereden kaynaklanıyor olabilir? İnsanların her zaman bir sorunun ne olduğunu, daha var olup olmadığını bile bilmeden incelemiş olma alışkanlıklarından. Bir körüğün dilciğine, supabına o körüğün ruhu diyoruz. Bu ruh ne anlama geliyor? Bu büzülen, havanın girmesine izin verip yükselen ve körüğü hareket ettirdiğimde bir boruyla onu iten supaba verdiğim bir isim.

Bu noktada makineden ayrı bir ruh yoktur. Pekâlâ, hayvanların körüğünü kim hareket ettiriyor? Daha önce size söylediğim gibi: yıldızları hareket ettiren kimse o. *Deus est anima brutorum*⁵ diyen filozof haklıydı, ama daha ötesine gitmeliydi.

Porfirios ile İbn Rüşd
arasında hayali bir
tartışma

Aueroy

Ego si, nō ambo nisi utriusq. resuadeat

Quod
no alia
utroq.
Cul aliq.
pate.

Quod
Cul si
Fecit
occurrit
q. e.

Abhinc
est duob; modis. Sumus salu. pularis
unus salu. ut nō mādvice nō dū uclumē
magis hāc apctū q. e.

possum.

Ansiklopedi Üzerine Sorular'ın “Et” Maddesi¹

Et, yasaklanmış et, tehlikeli et – Yahudilerin, Hıristiyanların ve eski filozofların buyruklarının kısa incelemesi.

Hiç kuşkusuz et, besleyen, yaşamı destekleyen şey anlamında *victus*'tan gelir; *victus*'tan *viventia*, *viventia*'dan et olmuş. Bu sözcük, yenilen her şeye uygulanacaktır, ancak bütün dillerdeki keyfilik yüzünden yaygın kullanım bu adlandırmayı ekmeğe, süt ürünlerine, pirince, meyveye, balığa vermemiş, bunu yalnızca kara hayvanlarına vermekle yetinmiştir. Bu durum mantığa aykırı gibi geliyor ama bu bütün dillere ve onları icat edenlere mahsus bir özellik.

Kimi ilk Hıristiyanlar, niteliği ne olursa olsun, tanrılara sundukları şeyi yemekte

tereddüt ettiler. Aziz Pavlus bu tereddüdü onaylamamıştır. Korintlilere seslenerek: “Yediğimiz şey, Tanrı’nın gözüne hoş görünmemizi sağlamaz. Eğer yersek O’nun karşısında fazla bir şeye, yemezsek daha az şeye sahip olmayız.”* Bundan dehşete düşebilecek papazların tanrıları önündeyken, tanrılara sunulan etle beslenmemeyi salık verir sadece. Sonrasında Aziz Petrus’a niye bu kadar kötü davrandığı anlaşılmaz. Onu Yahudi olmayanlar² tarafından savunulan eti yediği için suçlar. Dahası, Elçilerin İşleri’nde Simon-Petrus’un her şeyi kayıtsızca yemeğe izin verdiği görülür: Zira bir gün gökyüzünün açıldığını ve göğün dört köşesinden yere bir örtü indiğini görmüştür. Örtü, dört ayaklı her çeşit kara hayvanıyla, her tür kuş ve sürüngenle (ya da yüzen hayvanla) kaplıdır. Bir ses ona “Öldür ve ye,” diye haykırır.”

Diyeceksiniz ki o zamanlar ne oruç vardı yürürlükte ne de perhiz günleri. Hiçbir şey

* Korintlilere Birinci Mektup, VIII.

** Elçilerin İşleri, X.

hiçbir zaman adım adım yapılmaz. Bu noktada, zayıfları teselli etmek adına, Aziz Petrus ile Aziz Pavlus'un kavgasının bizi korkutmaması gerektiğini söyleyebiliriz. Azizler insandır. Pavlus işe gardiyanlıkla, hatta İsa'nın müritlerinin cellatlığıyla başlamıştı³. Aziz Petrus İsa'yı inkâr etmişti ve daha önce gördüğümüz üzere, yeni doğan, acı çeken, savaşçı, muzaffer Kilise de Ebiyonitlerden Cizvitlere sürekli bölünmüştü.

Yahudilerden çok önce Brahmanların da bölünmüş olabileceğini düşünüyorum. Ancak hiçbir hayvanı yememe yasasını ilk onlar dayatmıştı. Ruhun insan bedeninden hayvan bedenine bir değil birçok kez geçtiğine inandıklarından, yakınlarını yemek istemiyorlardı. Belki de en güçlü nedenleri, insanları katliama alıştırmaktan ve onlara vahşi gelenekler telkin etmekten endişe etmeleriydi.

Onların memleketinde geometri ve ahlak eğitimi gören Pythagoras'ın bu insancıl öğretiyi benimseyip İtalya'ya taşıdığı bilinir. Öğrencileri uzun süre onu takip eder: Plo-tinos, Iamblichus ve Porfirios gibi meşhur

filozoflar bunu önerir, hatta vaaz ettikleri şeyi yaptıkları nadir görülmesine karşın bunu uyguladılar da⁴. Porfirios'un 3. yüzyılın ortalarında yazılmış ve M. de Burigny tarafından dilimize çok güzel tercüme edilmiş et perhizi konusundaki eseri âlimlerin beğenisini kazandı; ne var ki onun bizim aramızda Tabip Hecquet'nin kitabından daha fazla takipçisi yok⁵. Porfirios'un, karınlarını öteki yaratıkların karınlarıyla doldurma geleneğinden dehşete düşen Brahmanları ve üst sınıftan Pers büyücüleri örnek göstermesi boşunadır; bugün Trappe rahiplerinden başka takipçisi yok⁶. Porfirios'un vesikası, eski öğrencilerinden Firmus adında birine hitaben yazılmıştır; söylenene göre Firmus et yeme ve şarap içme özgürlüğünü elde etmek için Hristiyan olmuştur.

Porfirios, Firmus'a etten ve sert içkilerden uzak durarak ruh ve beden sağlığını koruyacağımızı, çok daha uzun, çok daha masum yaşayacağımızı açıklar. Onun bütün fikirleri, vesveseli bir ilahiyatçının, katı bir filozofun, tatlı ve duyarlı bir ruhun ürünüdür. Onu

okurken bu büyük Kilise düşmanının bir Kilise Babası olduğunu sanırsınız.

Asla ruh göçünden bahsetmez ama hayvanları kardeşlerimiz gibi görür çünkü onlar bizim gibi canlıdır, aynı yaşam ilkelerine sahiplerdir, onların da bizim gibi düşünceleri, duyguları, bellekleri, yetenekleri vardır. Yalnızca konuşamazlar. Zaten konuşsalar mı onları öldürüp yemeye cüret edebilir miydik? Bu kardeş katlini gerçekleştirebilir miydik? Bir kuzu, dokunaklı bir söylevle, hem katil hem de yamyam olmamamız için yalvarsaydı, hangi barbar bu kuzuyu kızartıp yiyebilirdi?

Bu kitap, en azından Yahudi cemaati dışında kalanlar arasında, daha yalın erdemlere sahip filozofların olduğunu gösterir; ne var ki kasaplar ve açgözlüler karşısında etkili olamamışlardır.

Porfirios'un Essenilere⁷ güzel bir övgü düzdüğünü de belirtmek gerek. Zaman zaman et yeseler de onlara karşı büyük bir hayranlık duyar. O zamanlar en erdemli olanlar Esseniler, Pythagorasçılar, Stoacılar

ve Hıristiyanlardı. Mezhepler küçük birer grupken töreleri bozulmadan kalırlar; güçlendikçe yozlaşırlar.

La gola, il dado e l'oziose piume
Hanno dal mondo ogni virtù sbandita⁸.

Newton Felsefesinin Ana Unsurları¹

(Birinci Kısım, V. Bölüm)

İnsanda diğer güdülerimiz kadar yaygın bir şefkat eğilimi vardır: Newton bu insani duyguyu işlemiş ve hayvanlara teşmil etmişti. Locke'la birlikte², Tanrı'nın (maddeden ibaretmiş gibi görünen) hayvanlara bir ölçü fikir ve bizimkinin aynısı duygular verdiğine kesinkes kani olmuştu. Hiçbir şeyi boşu boşuna yapmayan Tanrı'nın, duyguları olmasın diye hayvanlara duyu organları bahşettiğine inanacak değildi.

Hayvanların hissettiğine inanmakla birlikte onlara acı çektirmekte korkunç bir çelişki görüyordu. Bu noktada onun ahlak anlayışı felsefesiyle mutabıktı. Her gün

okşadığımız, bize benzeyen varlıkların eti ve kanıyla beslenmenin barbarca âdetine kerhen boyun eğiyordu. Üstelik kendi evinde, yemeği daha lezzetli kılmak uğruna onların yavaş ve özenli ölümlerle katledilmesine asla izin vermiyordu.

Hayvanlar için duyduğu bu merhamet insanlara yönelik gerçek bir iyilikseverliğe dönüyordu. Aslında bütün erdemleri içinde barındıran insanlık olmadan filozof adını hak etmek pek de kolay olmayacaktı.

Tarih Felsefesi¹

(“Hindistan Üzerine”, XVII. Bölüm)

Tahminlerden yola çıkarak Ganj bölgesindeki Hintlilerin belki de halk kitlesi olarak bir araya toplanmış en eski insanlar oldukları söylenebilir. Belli ki, hayvanların en kolay otlak buldukları alan, hemen sonra bu coğrafyanın besleyebileceği türle kaplanır. Oysa dünyada Ganj bölgesi dışında insan türünün en sağlıklı, en lezzetli, en bol yiyecekleri elinin altında bulundurduğu bir başka yer yoktur. Bu topraklarda pirinç ekmeden yetişir; hindistancevizi, hurma, incir her yerde etli ve lezzetlidir; portakal ve limon ağaçları yiyecek yanında serinletici içecekler de sağlar; şeker kamışı hemen elinizin altındadır; palmiyeler ve geniş yapraklı incir ağaçları serin gölgeler

sunar. Bu ortamda çocuklarını sert mevsimlerden korumak için sürülerin derisini yüzmeye ihtiyaç duymazlar; bugün hâlâ onları ergenliklerine gelene kadar çıılçıplak yetiştirirler. Bu ülkede, hemen her yerde yapıldığı gibi, onların parçalanmış uzvuyla beslenmeyi desteklemek adına hayvanlara saldırarak hayatını tehlikeye atmak zorunda kalmazsın. [...]

Hindistan'da beni en çok etkileyen, zamanla Çin'e, Avrupa'ya kadar yayılan bu kadim ruh göçü inancı oldu. Hintliler ruhun ne olduğunu bilmekle kalmıyor, ister hava ister ateş olsun, bu ilkenin diğer bedenleri peş peşe canlandırdığını hayal ediyorlardı. Geleneklere bağlı olan bu felsefe sistemini dikkatlice gözlemleyelim. Vişnu ya da Brahma tarafından hayvanların en aşağılığı ve en sefili olmaya mahkûm edilmiş olma korkusu sapkınlar için büyük bir engeldi. Sonradan bütün büyük halkların farklı anlayışlarla da olsa bir ahiret fikri olduğunu göreceğiz. Kadim imparatorluklar arasında, ruhun ölümsüzlüğü öğretisini ortaya koymayan bir tek Çinlileri gö-

rüyorum. Onların ilk yasa yapıcıları yalnızca ahlak yasalarını ilan ettiler. İnsanları erdeme davet etmenin ve polis gücüyle onları cebren buna zorlamanın yeteceğini düşündüler.

Hintliler ruh geçişi öğretisini benimseyerek bir sınırlama daha getirdiler; insanları ya da hayvanları öldürürken annesini ya da babasını öldürüyor olma korkusu, cinayet ve her tür şiddet için duydukları, adeta ikinci doğalarına dönüşen bir dehşeti esinledi onlara. Böylelikle aileleri ne Araplara ne de Tatarlara karışmayan bütün Hintliler bugün hâlâ bütün insanların en uysalıdır. Dinleri ve sıcak iklimleri bütün bu halkları, ağılarımızda ve kümeslerimizde zevkle öldürmek üzere yetiştirdiğimiz şu huzur veren hayvanlara tamamen benzer kıldı.

Pythagoras (MÖ 570-495)

Hindistan Macerası¹

Pythagoras, Hindistan'da kaldığı günlerde, herkesin bildiği gibi, hayvanların ve bitkilerin dilini jimnosofistlerin² okulunda öğrendi. Bir gün deniz kıyısına çok yakın bir çayırdaki dolaşırken şu sözleri işitti: "Çimen olarak doğmuş olmaktan ne kadar mutsuzum: iki parmak boy atar atmaz, doymak bilmez bir canavar, korkunç bir hayvan çıkıp beni ayaklarının altına alıyor; ağzı bir dizi keskin tırpanla kaplı, beni kesiyor biçiyor, mideye indiriyor. İnsanlar bu canavara *koyun* adını vermiş. Dünyada daha iğrenç bir yaratık olduğunu sanmıyorum."

Pythagoras birkaç adım attı: Küçük bir kayanın üzerinde esneyen bir istiridye buldu, bize benzer hayvanları yemenin yasaklandığı

o takdire şayan yasayı henüz benimsememişti. Tam onu yutmak üzereyken istiridye şu dokunaklı sözleri söyledi: “Ey doğa! Benim gibi senin eserin olan çimene ne mutlu! Onu kestiklerinde yeniden bitiyor o ölümsüz. Biz zavallı istiridyeler ise kendimizi boşu boşuna bir çift zırhla savunuyoruz. Vicdansızlar öğle yemeklerinde bizi onar onar mideye indiriyor ve bu böyle sonsuza dek sürüp gidiyor. Bir istiridyenin alinyazısı ne korkunç, insanlar ne kadar da barbar!”

Pythagoras korkup geri çekildi, büyük bir suç işlemek üzere olduğunu hissetti. İstiridye den ağlayarak özür diledi ve onu özenle kayanın üzerine koydu.

Kente dönerken bu macerayı derin derin düşündü, bu sırada sinek yiyen örümcekler, örümcek yiyen kırlangıçlar, kırlangıç yiyen atmacalar gördü. “Bütün bu yaratıklar filozof değil,” dedi.

Pythagoras ilerlerken kadınlı erkekli dilenci kılıklı bir grubun arasında kaldı, ezildi ve yere yıkıldı. Bağırarak koşturuyor, “İyi oldu, iyi oldu, bunu hak ettiler!” diye söyle-

niyorlardı. “Kim neyi hak etti?” dedi Pythagoras doğrulmaya çalışırken. Onlarsa, “Ah! Onları pişerken görmek bize nasıl da zevk verecek!” diyerek koşmaya devam ediyordu.

Pythagoras mercimekten ya da başka bir sebzededen bahsettiklerini sandı. Ama hayır, iki zavallı Hintliydi. “Ah! Kuşkusuz hayattan bıkmış iki büyük filozof bunlar,” dedi Pythagoras. “Başka bir formda yeniden doğmaktan memnunuz. Hep elverişsiz bir yaşam sürseler de tebdil-i mekânda ferahlık vardır. Zevkler tartışılmaz.”

Kalabalıkla birlikte halka açık meydana yürüdü ve orada yanmakta olan büyük bir odun yığını gördü. Bu odun yığınının karşısında, *mahkeme* dedikleri bir sıra, sıranın üzerindeyse yargıçlar vardı. Bu yargıçların hepsinin elinde birer inek kuyruğu, başlarında da –bir zamanlar Erythra Denizi’ni ayakları ıslanmadan aştıktan ve Orfiklerde³ aslına sadık şekilde anlatıldığı üzere Güneş’i ve Ay’ı durdurduktan sonra Bacchus’le birlikte ülkeye geldiğinde– Silene (nakil çiçeği) taşıyan hayvanın iki kulağına tıpatıp benzeyen bir başlık vardı.

Bu yargıçların arasında Pythagoras'ı tanıyan dürüst, güçlü bir adam vardı. Hindistan'ın bilgesi Sisam Adası'nın bilgesine bayramda Hint halkına ne sunulacağını açıkladı.

“İki Hintlinin yakılma arzusu yok; benim acımasız meslektaşlarım onları bu işkenceye mahkûm etti: biri, ‘Xaca’nın tözü Brahma’nın⁴ tözü değildir,’ dediği, diğeryse ölürken bir ineği kuyruğundan tutmadan erdem yoluyla Yüce Varlık’ın sevgisini kazanabileceğini düşündüğü için (‘Çünkü,’ diyordu, ‘her zaman erdemli olunabilir ve her zaman tam zamanında bir inek bulunmaz’)⁵. Kentin iyi niyetli kadınları bu iki sapkın öneri karşısında o kadar dehşete kapıldılar ki, bu iki talihsiz işkence emrini verinceye kadar yargıçları rahat bırakmadılar.”

Pythagoras bitkilerden insanlara varınca ya kadar etkârlanacak pek çok konunun olduğuna hükmetti. Bununla birlikte, yargıçları ve hatta sofuları ikna etti ve bu durum yalnızca bu defa oldu.

Ardından Kroton’a hoşgörü vaaz etmeye gitti ama hoşgürüsüzün biri evini ateşe ver-

di: Alevlerin arasından iki Hindu'yu çıkaran
kendisi yakıldı. *Her koyun kendi bacağından!*

Babil Prensesi¹

Prenses hıçkırarak ağlıyor, “O zaman onu bir daha görmeyeceğim, geri dönmeyecek,” diye bağıırıyordu gözyaşları içinde.

“Geri dönecek Hanımım,” diye karşılık verdi portakal ağacının tepesindeki kuş. “Sizi bir kez gören tekrar görmeden durabilir mi?”

“Ah Tanrım! Ah ölümsüz Tanrılar! Kuşum saf Kaldece konuşuyor!”

Prenses bu sözleri söyleyip perdeleri çekti, kuşu kollarının arasına aldı, yatağının üzerinde diz çöktü:

“Yeryüzüne inmiş bir tanrı mısınız? Bu güzel tüylerin altında gizlenmiş Yüce Oros-made² siz misiniz? Eğer bir tanrıysanız bu yakışıklı genci bana geri getirin.”

“Yalnızca bir kuşum ben,” diye cevap verdi öteki. “Ama bütün hayvanların konuştuğu, kuşların, yılanların, eşeklerin, atların, kartal başlı aslanların insanlarla senli benli oldukları zamanlarda doğdum. Nedimeleriniz beni bir büyücü sanır korkusuyla kalabalık önünde konuşmak istemedim: Bir tek size açılmak istedim.”

Şaşkınlıktan dili tutulmuş, bu güzellikler karşısında kendinden geçmiş, aynı anda yüzlerce soru sormak hevesiyle yanıp tutuşan Prenses Formosante, önce ona kaç yaşında olduğunu sordu. “Yirmi yedi bin dokuz yüz buçuk Hanımım. Müneccimlerinizin *ekinoks devinimi* adını verdiği, yaklaşık yirmi sekiz bin yılda tamamlanan göğün küçük dolanımıyla aynı yaştayım³. Sonsuz uzun dolanımlar var: Bu yüzden benden çok daha yaşlı yaratıklar görüyoruz. Yirmi iki bin yıl önce seyahatlerimin birinde Kaldece öğrendim. Kaldece diline her zaman özel bir ilgi duydum, ama kardeşlerim olan öteki hayvanlar sizin yaşadığınız yerlerde konuşmaktan vazgeçtiler.

“Peki neden, benim ilahi kuşum?”

“Ne yazık ki insanlar en sonunda, bizimle konuşmak, bizden bir şeyler öğrenmek yerine bizi yemeğe alıştılar. Barbarlar! Onlarla aynı organlara, aynı duygulara, aynı ihtiyaçlara, aynı arzulara sahip olduğumuzu, tıpkı onlar gibi bir *ruhumuz* olduğunu, onların kardeşleri olduğumuzu, dolayısıyla yalnızca kötülerini pişirip yemek gerektiğini bilmeleri gerekmez miydi? Sizinle öyle kardeşiz ki, insanlarla bir anlaşma yapmış olan ezeli ve yaratıcı Varlık, Yüce Varlık, bizi anlaşmaya hemen dahil etti. Size bizim kanımızla beslenmeyi, bize sizin kanınızı emmeyi yasakladı.”

“Kadim Lokman’ınızın⁴ pek çok dile çevrilen masalları, vaktiyle bizimle sonsuza dek sürdürdüğünüz mutlu alışverişe tanıklık edecektir. Bu masalların hepsi, ‘Hayvanların konuştuğu zamanlarda,’ diye başlar: Aranızda hâlâ köpekleriyle konuşan pek çok kadın olduğu bir gerçek, ama kırbaç darbeleriyle av gitmeye, eski ortak dostlarımız olan geyiklerin, alageyiklerin, tavşanların ve kekliklerin cinayetine suç ortağı olmaya zorlandıklarından beri size cevap vermemekte kararlılar.

“Atların konuştuğu çok daha eski şiirleriniz var, arabacılarınız da her gün onlarla konuşuyor ama o kadar kaba saba, o kadar arsız sözler ki bunlar, vaktiyle sizi bu kadar seven atlar bugün nefret eder oldular.

“İnsanların en mükemmeli olan sizin şu sevimli yabancınızın oturduğu ülke, sizin türünüzün bizimkini sevmeyi ve onunla konuşmayı bildiği tek ülke olarak kaldı. Bu, yer yüzünde insanların adil olduğu tek ülkedir.”

“Peki, benim sevgili yabancımın ülkesi nerede? Bu kahramanın adı nedir? İmparatorluğuna ne ad veriliyor? Zira sizin bir yarasa olduğunuza ne kadar inanıyorsam, onun bir çoban olduğuna da o kadar inanıyorum.”

“Onun ülkesi, Hanımım, Ganj Nehri’nin doğu kıyısında yaşayan, erdemli ve yenilmez halk Gangaridlerin ülkesidir. Dostumun adı Amazan’dır. Kral değildir, kral olmaya tenezzül etmek ister mi bilmem. Yurttaşlarını çok sever, onlar gibi çobandır. Ama bu çobanların, paçavralar içinde, kendilerinden çok daha iyi giyimli koyunları güden, yoksulluğun yükü altında inim inim inlerken efendilerinden al-

dıkları cüzi ücretlerin yarısını bir haraççıyla bölüşen sizin çobanlarınıza benzediğini de düşünmeyin. Hepsi eşit doğmuş Gangarid çobanlar, alabildiğine çiçekli çayırlarını kaplayan sayısız sürünün çobanlarıdır. Onlar asla öldürülmez. Kendi benzerini öldürmek ve yemek Ganj'a karşı işlenmiş korkunç bir suçtur."

Amabed'in Mektupları¹

(“Amabed'in Shastasid'e
ikinci mektubu”)

Şu Avrupalı bahtsızlara acıyorum, bizim devrimiz yüz on beş bin altı yüz elli iki yıllıkken hepi topu altı bin dokuz yüz kırk yıldır varlar. Onların biberden, tarçından, karanfil-den, çaydan, kahveden, ipekten, pamuktan, vernikten, buhurdan, hoş kokulu bitkilerden ve yaşamı hoş kılan her şeyden yoksun oluşlarına çok acıyorum: Yaradan uzun süredir onları unutmuş olmalı. Ama sayısız tehlikeyi göze alarak, çok uzaklardan kalkıp, ellerinde silah yiyeceklerimizi aşırmaya gelmelerine çok daha fazla acıyorum. Kozhikode'de baharat uğruna korkunç zulümler işledikleri söyleniyor. Bu durum, onlarınkinden tamamen farklı olan Hintli doğasını ürpertiyor,

zira göğüsleri ve baldırları kıllarla kaplı, uzun sakalları var, etoburlar, söylediklerine göre Nuh peygamberlerinin diktiği asmanın mayalanmış suyuyla kendilerinden geçiyorlar. O kadar incelikli Peder Fa Tutto bile iki küçük tavuk boğazlamış, onları bir kazanda pişirmiş ve hiç acımadan yemiş. Bu barbar eylem, çevresindeki herkesin nefretini onun üzerine çekti, onları güçlkle yatıştırdık. Tanrı beni bağışlasın ama bu tuhaf adamın fırsatını bulsa bize süt veren kutsal ineklerimizi de yiyeceğini sanıyorum. Artık tavukları öldürmeyeceğine yemin etti. Taze yumurtalarla, süt ürünleriyle, pirinçle, olağanüstü sebzelerimizle, fıstıkla, hurmayla, hindistan-ceviziyle, pasta ve kurabiyelerle, bademle, bisküvilerle, ananasla, portakalla ve Tanrı'nın kutsadığı iklimimizin ürettiği ne varsa onlarla yetineceğini söyledi.

Horoz ile Tavuğun Konuşması¹

HOROZ: Allah Allah! Üzgün görünüyorsun tavuğum, neyin var?

TAVUK: Sevgili dostum, bana artık neyin var diye değil, neyin yok diye sor. Lanet bir hizmetçi beni dizlerinin arasına alıp kıcıma uzun bir iğne batırdı, rahmimi yakaladı, onu iğnenin etrafında çevirdi, çekip çıkardı ve yemesi için kedisine verdi. Bu yüzden günün habercisinden destek alamıyor ve doğuramıyorum.

HOROZ: Ah dostum! Ne yazık ki ben sizden fazlasını kaybettim. İki kat zalimce bir operasyon yaptılar bana: Ne

siz ne ben bu dünyada artık teselli bulamayız. Sizi tavuk, beni horoz yaptılar. Acınası halimi yatıştıran tek düşünce, geçen gün kümesimin yanında, papanın karşısında şırıl şırıl akan bir sesle şarkı söyleyebilsinler diye, iki İtalyan rahibin aynı vahşetin kendilerine de yapıldığını söylediklerini işitmem oldu. İnsanların işe kendi benzerlerini sünnet etmekle başladıklarını, onları hadım etmekle de bitireceklerini söylüyorlardı: Kadere de insan türüne de lanet ediyorlardı.

TAVUK: Ne! O zaman daha berrak bir sesimiz olsun diye mi en güzel parçalarımızdan mahrum ediliyoruz?

HOROZ: Ne yazık ki öyle benim zavallı tavuğum, bizi semirtmek ve etimizi daha lezzetli hale getirmek için.

TAVUK: Peki daha şişman olmamız onları daha üstün mü kılacak?

HOROZ: Evet çünkü niyetleri bizi yemek.

TAVUK: Bizi yemek mi? Ah canavarlar!

HOROZ: Bu onların alışkanlığı. Bizi bir süre hapse tıkıyor, sırrını sakladıklarını bir lapa yediriyor, dikkatimiz dağılmasın diye gözlerimizi oyuyorlar. Şenlik günü geldiğindeyse tüylerimizi yoluyor, boynumuzu kesip bizi kızartıyor, büyük bir gümüş tepsi içinde önlerine getiriyorlar. Her biri hakkımızda ne düşündüğünü söylüyor, cenaze duamız okunuyor: Biri fındık koktuğumuzu söylüyor, öteki etimizin lezzetini övüyor. Budumuzu, kanadımızı, kığımızı methediyorlar. Bu alçak dünyada biteviye tekrarlanan hikâyemizin aslı bu işte.

TAVUK: İğrenç alçaklar! Bayılmak üzereyim. Nasıl olur! Gözlerimi oya-caklar! Boynumu koparacaklar! Kızartılıp mideye indirileceğim! Bu sefil yaratıkların hiç acıması yok mu?

HOROZ: Yok dostum. Size bahsettiğim iki rahip, insanların alışkanlık haline

getirdikleri şeylerden asla pişmanlık duymadıklarını söylüyordu.

TAVUK: İğrenç hayvanlar!* Bahse girerim bizi mideye indirirken gülmeye ve hiçbir şey olmamış gibi şakalaşmaya devam ediyorlar.

HOROZ: İyi tahmin ettiniz ama –sizi teselli etmek için söylüyorum, artık ne kadar ederse– bizim gibi iki ayaklı, tüyleri bulunmadığına göre de bizim çok altımızda olan bu hayvanların kendi benzerlerine de sıklıkla böyle davrandıklarını bilin. Benim iki rahibin, bütün Hıristiyan ve Yunan imparatorların, kendi kuzenlerinin ve erkek kardeşlerinin gözlerini oymaktan asla çekinmediklerinden bahsettiklerini duydum; bulunduğumuz ülkede yeğeni Bernard'ın gözlerini oyan Güteryüzlü isminde birinin olduğunu da². Ama insanları

---

* Fr. *La détestable engeance*. Burada Tavuk, insanların sıkça kullandığı bu ifadeyi yine onlara atfen kullanıyor. (ç.n.)

kızartmak söz konusu olduğunda hiçbir şey bu türün eline su dökemez. Benim iki rahip, yirmi bin yılı aşkın bir süredir, bir tavuğa açıklamanın zor olacağı, benim de pek umurumda olmayan bazı görüşler yüzünden insanların kızartıldığını söylüyorlardı.

TAVUK: Onları yemek için kızartıyorlardı herhalde.

HOROZ: Bundan emin olduğumu iddia edemem ama insanların zaman zaman birbirlerini yedikleri Yahudilerin ülkesi de dahil pek çok ülkenin olduğunu açıkça işittiğimi hatırlıyorum.

TAVUK: Bu doğru. Yalnızca bu kadar sapkın bir tür kendi kendini yiyebilir ve yeryüzü bu ırktan temizlenmelidir. Ama ya barışçıl olan ben, hiç kötülük yapmayan ben, yumurtalarını onlara vererek bu canavarları besleyen, kısırlaştırılan, gözleri oyulan, kafası uçurulan ve pişirilen

ben! Dünyanın başka yerlerinde de mi bize böyle davranıyorlar?

HOROZ: İki rahip buna hayır diyor. Bizimkinden çok daha büyük, çok daha güzel, çok daha verimli Hindistan adlı bir ülkede yaşayan insanların binlerce asırdır onlara bizi yemeyi yasaklayan kutsal bir yasaları olduğunu söylüyorlar. Bu adil halkın ülkesine yolculuk yapan Pythagoras diye birinin, bütün öğrencileri tarafından takip edilen bu insani yasayı Avrupa'ya getirdiğini de ekliyorlar. Bu iyi yürekli rahipler, kebab şişlerine karşı güzel bir kitap yazan Pythagorasçı Porfirios'u okuyorlarmış.

Ah ne büyük, ne mübarek bir adam bu Porfirios! İnsanların müttefiki ve ebeveynleri olduğumuzu nasıl da bilgece, kuvvetle, Tanrı sevgisi ve saygısıyla kanıtlıyor. Tanrı'nın bize aynı organları, aynı duyguları, aynı belleği, sonsuz yasalarla

bir nebze bizde de gelişen anlama yetisinin aynı bilinmeyen tohumunu verdiğini, ne insanların ne de bizim bundan asla vazgeçemeyeceğimizi ortaya koyuyor! Aslında sevgili Tavuk, hiç hissetmemek için duygulara, hiç düşünmemek için bir beyne sahip olduğumuzu söylemek Tanrı'ya hakaret sayılmaz mı? Söylediklerine göre Descartes adlı bir çılgına ait olan bu tumturaklı kuruntu, saçmalığın dik âlâsı, barbarlığın da boş bir bahanesi değil midir?

Aynı şekilde Antik Çağ'ın en büyük filozofları da bizi asla şişe geçirmezlerdi. Dilimizi öğrenmeye ve insan türününkinden çok üstün olan vasıflarımızı keşfetmeye çalışırlardı. Onlarla altın çağda olduğu gibi güvendeydik. "Bilgeler hayvanları asla öldürmez," diyor Porfirios, "onları öldüren ve yiyen barbarlardan başkası değildir." O bu kitabı,

açgözlülüğü yüzünden Hıristiyan olan öğrencilerinden birini ikna etmek için yapmış.

TAVUK: Peki, biz insan türüne erdemi öğreten, hayvan türünün hayatını kurtaran bu büyük adama sunaklar mı diktik?

HOROZ: Hayır, bizi yiyen, bugün bile kendi belleğinden nefret eden Hıristiyanları tiksindirdi o. Günahkâr olduğunu söylüyorlar; pagan olduğu için de erdemleri sahteymiş.

TAVUK: Oburluk ne korkunç bir hurafe! Geçen gün bizim kümesin hemen yanındaki samanlık benzeri bir yerde, bir adamın, suskun bir grubun karşısında tek başına konuştuğunu duydum. "Tanrı bizimle ve insan denen öteki hayvanlarla bir anlaşma yaptı. Tanrı bizim kanımızla ve etimizle beslenmeyi onlara yasakladı," diye bağıırıyordu. Bu olumlu savunmaya nasıl olup da kaynatılmış ya da kızartılmış

uzuvlarımızı mideye indirme iznini ekleyebiliyorlar? Boynumuzu kestikleri zaman damarlarımızda çok fazla kan kalması imkânsız. Bu kan ister istemez etimize karışıyor. Bu yüzden bizi yerken göz göre göre Tanrı'ya karşı geliyorlar. Üstelik Tanrı'nın bir anlaşma yaptığı yaratıkları öldürmek ve mideye indirmek günah değil midir? Bu tek şartı bizi ölüme terk etmek olan tuhaf bir anlaşma olurdu. Ya yaratıcımız bizimle hiçbir anlaşma yapmadı, ya da bizi öldürüp pişirmeleri bir suçtur, ortası yok.

HOROZ: Ezeli düşmanlarımız olan bu canavarlar arasında hüküm süren tek çelişki bu değil. Uzun zamandan beri hiçbir şeyi kabul etmedikleri için suçlanıyorlar. Yasaları ihlal etmek için yapıyorlar. Daha da kötüsü, bu yasaları bilinçli olarak ihlal ediyorlar. İhlallerini haklı çıkarmak için yüzlerce hile, yüzlerce safsata

uyduruyorlar. Düşünceyi haksızlıklarını haklı kılmak, sözcükleri düşüncelerini gizlemek için kullanıyorlar. Yaşadığımız şu küçük ülkede haftanın iki günü bizi yemele-
rinin yasaklandığını bir düşün³: Yasadan kaçmanın yolunu iyi bilirler. Üstelik senin lehine gibi görünen bu yasa aslında oldukça barbarca. Bu günlerde suların sakinlerinin yenileceğini emrediyor. Denizlerin ve nehirlerin dibinde kurban arayacaklar. Bedeli yüz horozdan çok daha değerli olan yaratıkları mideye indiriyor, buna da perhiz yapmak, kefaret ödemek diyorlar. Bundan hem daha gülünç ve daha iğrenç, hem de daha ipe sapa gelmez ve daha kana susamış başka bir tür hayal etmenin imkânsız olduğunu düşünüyorum velhasıl.

TAVUK: Ah! Ah! O çirkin aşçı yamağı değil mi şu gelen elinde kocaman bir bıçakla?

- HOROZ: Bitti dostum, son saatimiz geldi, ruhumuzu Tanrı'ya teslim edelim.
- TAVUK: Ah keşke beni yiyecek olan sefil yaratığa onu gebertecek bir hazımsızlık versem! Ama zayıflar güçlülerden boş dileklerle öç alır, güçlülerse bununla eğlenir.
- HOROZ: Aman tanrım! Boynumdan yakaladılar. Düşmanlarımızı bağışlayalım.
- TAVUK: Yapamam, beni de yakaladılar, götürüyorlar. Elveda sevgili horoz.
- HOROZ: Sonsuza dek elveda, benim sevgili tavuğum.

Notlar

Bir Seçim Yapmak Gerek

1 Ateizm 18. yüzyılın ikinci yarısında Fransa'da belli bir ilgi uyandırmaya başlar. Mesela *Le Système de la Nature* (Doğa Sistemi) adlı mahut eserinde Baron d'Holbach "insanın tamamen fiziksel bir varlık" olduğu ve dünyayı açıklamak için Tanrı kavramından kolayca vazgeçilebileceği düşüncesini destekler. Deist olan Voltaire, 1775'te yayımlanan "Bir Seçim Yapmak Gerek" (*Il faut prendre un parti*) adlı küçük bilimsel tezinde bu düşüncayı çürütmeye girişir. Başta doğadaki kötülüğün mevcudiyetinin yarattığı güçlük olmak üzere (ayrıca bkz. Voltaire ile Rousseau arasındaki Kötülük ve

Yaradan Üzerine Tartışma [*Quarelle sur le Mal et la Providence*], Lizbon, 1755) pek çok güçlükle karşılaşır. Hayvanların acı çekmesi sorunu bambaşka, çözümsüz ve hatta umutsuz gibi görünür.

2 Bu dualar yemekten önceki bereket duası ve onu izleyen şükür duasıdır.

3 Sisam Adası kökenli Pythagoras, M  6. yüzyılda Yunanistan'da ve Güney İtalya'da yaşamıştır. Matematikçi ve filozof olan Pythagoras, Kroton'da bir felsefe okulu ve perhiz konusunda sayısız kurala tabi bir inisiye ç mezler topluluğu kurar: Pek çoğu onun gibi vejetaryendir. Pythagoras'ın yolunu anlatan gelenekte, gençlik ve olgunluk çağında kendisinin de pek çok tecrübe yaşadığı söylenir:  nce İsa'nın Misyonlarından, sonra Fenike taraflarında, Sayda'da Mokhos'un natüralist ve atomist düşüncesinden etkilenmiş ve nihayet geometri ve astronomi eğitimi almak için Mısır'a gitmiştir...

Kimilerine göre “büyücüler” ile karşılaşmak amacıyla Babil’e, hatta Hindistan’a kadar gitmiştir...

3. yüzyılın Yeni Platoncusu Porfirios, vejetaryenliğin uzun ve bilgece bir övgüsü olan *De abstinentia* (Perhiz Üstüne) ile *Contra Christianos*’un (Hıristiyanlara Karşı) yazarıdır. Porfirios, ilk metninde, uzun yıllar vejetaryen olduktan sonra “etoburluğa dönen” yakın dostu Firmus’a seslenir. Bu eserler Fransızcaya ilk defa Rahip Burigny tarafından 1747’de çevrilir ve Rahip metnin bir örneğini 1761’de Voltaire’e gönderir.

4 Brahmanlar (ya da o dönemdeki yazılışına göre “Bramlar”) Hinduizmin en yüksek kastının üyeleridir. 18. yüzyılda onların vejetaryenlikleri çok meşhurdur; kâşiflerin, tarihçilerin ve Avrupalı filozofların yorumlarına konu olur.

5 Kilise’nin Protestanlığın ilerlemesine en önemli tepkisini ve Katolikliğin tarihinin

en önemli olaylarından birini oluşturan Trento Konsili vesilesiyle (1542-1563), öğretinin çok sayıda ve çok önemli noktası teologlar tarafından tartışıldı.

Hoşgörü Üzerine İnceleme

1 Voltaire, *Hoşgörü Üzerine İnceleme*'yi 1763'te, intihar eden oğlunun katledildiğinden şüphelenen, Katolik yargıçların mahkûm etmekte acele ettikleri, Protestan inancından Toulouse'lu varsıl tüccar Jean Calas davası vesilesiyle bastırır. İnsanlık adına bu savunmada, Voltaire'in bu arada hayvanların çektiği acı konusundaki fikirlerini dile getirmesi dikkat çekicidir.

2 Voltaire, Tekvin, IX, 1-6'ya gönderme yapıyor.

3 "Noaşıit" ya da "noaşıik" yasaları, Tanrı tarafından Nuh'a verilen yedi emirdir. Yalnızca Yahudileri değil bütün bir in-

sanlığı ilgilendirir. Bunlardan yedincisi aslında hâlâ canlı olan bir hayvandan alınan etin tüketilmesini yasaklar.

Felsefe Ansiklopedisi'nin **"Hayvanlar" Maddesi**

1 18. yüzyıl sözlükler çağıdır. Voltaire 1764'te kendi sözlüğünü önerir ve ön-sözünde şu açıklamayı yapar: "Bu kitap bir okuma izleği içermez ama neresinden başlanırsa başlansın düşünecek bir şey bulunur." Sözlüğün "Hayvanlar" maddesi öncelikle Descartes'a ve onun, 16 Kasım 1646 tarihinde Newcastle Markisi'ne yazdığı mektubun yanı sıra, 1637'de yayımlanan *Yöntem Üzerine Konuşma*'da geliştirdiği ünlü hayvan-makine kuramına karşı düşünmeye sevk eder.

2 Descartes hayvanlarda dil ve düşünme yetisi olduğunu kabul etmez. Newcastle Markisi'ne şöyle yazar: "Hayvanların pek çok şeyi bizden daha iyi yaptığını

biliyorum ama bu beni şaşırtmıyor zira bu durum bile, vakti muhakememizin bize öğrettiğinden daha iyi gösteren bir saat gibi doğal ve dakik hareket ettiklerini kanıtlamaya hizmet ediyor.”

3 “Mezaraik” ya da “mezenterik” damarlar kalınbağırsağın orta kısmından kanı toplar.

4 Arap okulu, Batı’da filozof İbn Rüşd’ü (1126-1198) referans gösterir; kendisi büyük ölçüde Aristoteles’in eserlerinden esinlenmiştir. Hristiyan okulu, Aziz Thomas Aquinas’ın (1224-1274) eserlerinden ilham alanların kurduğu okuldur; Aziz Thomas Aquinas’a “Anjelik Doktor” adı verilmiş ve kendisi Hristiyan teolojisi ile Aristoteles felsefesi arasında bir sentez gerçekleştirmiştir. Sorbonne’da eğitim verenler de dahil, teologlar arasında etkisi büyük olmuştur.

5 Bu Latince ifade (“Tanrı hayvanların ruhudur”) *Nouvelles de la République des lettres* içinde bulunmaktadır; yazarı Jacques Bernard “bu tezi bir yerlerde okuduğunu sandığını” ifade eder. Pierre Bayle, Bernard’ın bu sözlerini *Dictionnaire historique et critique*’in “Rorarius” maddesinde zikreder. Voltaire’in kaynağı bu olabilir.

Ansiklopedi Üzerine Sorular’ın *“Et” Maddesi*

1 *Questions sur L’Encyclopédie* (Ansiklopedi Üzerine Sorular), dokuz cildi 1770-1772 yılları arasında yayımlanan, zengin içerikli anıtsal bir eserdir. Eserin ismine aldanmamak gerek: Voltaire’in sorduğu dört yüz kırk sorunun Diderot’nun *Ansiklopedi*’siyle pek ilgisi yoktur. Ferney patriği eserin kapsamlı ve sistemli olmasını istemez; maddelerin gevşek bir yapısı vardır, her biri bilim ve tekniğe indirgenmiştir. Örneğin “et” maddesinde kasapların işinden ya da memeli

hayvanların etinden hiç söz edilmez, sadece et yemeyenlerin neden yemedikleri anlatılır.

2 Fr. *Gentil*. Yahudi cemaatine ait olmayan demektir. O zamana dek Yahudilere Yahudi olmayanların masasına konuk olmak yasaklanmıştı, zira onların tükettikleri yiyecekler “koşer”e, yani Yahudilikte öngörülen beslenme kurallarına uygun değildi. Yalnızca Yahudileri değil, Yahudi olmayanları da Hıristiyanlığa kazandırmaya çalışan ilk Hıristiyanlar, “uygun” ve “yasak” yiyecek ayrımı yapmamaya karar verirler. Doğrusu, eğer yemeklerini onlarla paylaşırlarsa, her halktan erkek ve kadınlara müjdeyi vermenin daha kolay olacağını anlarlar. Kilise’nin “evrensel” olmak için her şeyi yemesi gerekiyordu. Burada Voltaire’in zikrettiği Petrus ile Pavlus arasındaki anlaşmazlıkların da gösterdiği gibi, “koşer”in terk edilmesi hiç de kolay olmaz.

3 Tarsuslu Pavlus (o zamanki adıyla Saul) Hıristiyanlığı benimsemeden önce aslında Aziz İstefanos'un taşlanmasına katılmıştı ve Hıristiyanlara açıkça düşmandı.

4 Iamblichus ve Porfirios MS 3. yüzyılda birer Pythagoras biyografisi yazarlar; her ikisi de hayvan eti yemeyi reddettiklerini belirtirler. Birkaç yıl önce Yeni Platoncu okulu kuran Plotinos da görünüşe göre vejetaryendi.

5 Philippe Hecquet 1709'da *Traité des dispenses du carême*'i (Perhizden Muafiyet Üzerine İnceleme) yazmıştır. Bu eserde bitkisel beslenmenin insan fizyolojisine daha uygun olduğunu iddia eder. Bu görüş dönemin birçok doktoru tarafından tartışılacaktır.

6 Trappe Manastırı'nın keşişleri ya da "Trappistler" aslında Voltaire'in yaşadığı yüzyılda, yıl boyu et yemeklerinden uzak durmayı içeren sert bir diyeti takip

etmeleriyle bilinirler. Eylemleri çile yaşantısı üzerine kuruludur.

7 Esseniler, MÖ 2. yüzyıldan MS 1. yüzyıla kadar Suriye bölgesinde, Farisiler ve Sadukilerden sonra Yahudi toplumunun sayıca üçüncü büyük grubunu oluşturur. Porfirios aslında *De abstinentia*'nın dördüncü kitabında bu tutucu tarikatı över.

8 "Oburluk, oyun ve tembellik bütün erdemleri dünyadan kovdu."

Newton Felsefesinin Ana Unsurları

1 Voltaire, modern fiziğin babası, yüzyılın en tanınmış simalarından biri olan Isaac Newton'la 1727'de İngiltere'deki sürgünü sırasında boş yere tanışmaya çalışır ama ona meşhur elma anekdotunu anlatan nişanlısıyla görüşmeyi başarır. Voltaire birkaç yıl sonra, Émilie du Châtelet'nin yardımıyla, bu büyük adamın bilimsel çalışmalarını, ahlaki düşüncelerini yay-

gınlaştırmaya girişir. *Elements de la philosophie de Newton* (Newton Felsefesinin Ana Unsurları) 1738’de yayımlanır.

2 John Locke (1632-1704), ünlü *İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme*’sinde Descartes’ın ve “akla gelebilecek her türlü delili ortaya koysalar da bize bunu kendileri söylemedikçe köpeklerle fillerin asla düşünemediklerini” destekleyenlerin kuramını şiddetle tartışır (II, 1, 19).

Tarih Felsefesi

1 Voltaire Hindistan’la ilgilenmeye ancak 1760’lı yılların başında, yani epey geç başlar. Ama o kadar meraklıdır ki, birkaç ay içinde Brahman ülkesi hakkında bütün çalışmaları ve raporları okur. Hint medeniyetinin dünyanın en eski medeniyeti olduğu, İbrani-Hıristiyan teolojisinin Vedalarda bulunan yüce hakikatlerin yeni bir taklidinden başka bir şey olmadığı sonucunu çıkarır. Voltaire, 1765’te

yayımlanan *La Philosophie de l'histoire*'da (Tarih Felsefesi), diğer şeylerin yanı sıra Hinduların besin rejimini de inceler. Ona göre, binlerce yıldır benimsedikleri vejetaryenlik onların uysallıklarını açıklar; dahası medeniyetlerinin ne kadar kadim olduğunun da bir göstergesidir.

Hindistan Macerası

1 Yalnızca birkaç sayfa tutan bu masal, Chevalier de la Barre'in boynunun vurulduğu 1766 yılına aittir. Metin bu korkunç olayın izini taşır ve Voltaire'in "evrensel kasaplık" adını verdiği şeye iyi bir örnek oluşturur.

2 Jimnosofistler (lafzi anlamıyla "çıplak bilgeler") eski çağlarda Yunanlı tarihçiler tarafından tasvir edilen Hindu çilecilerdir.

3 Orpheus'un tilmizleri tarafından kaleme alınan kozmogonik şiirlere yapılan bu

anıştırma uydurmadır. Sıklıkla bir eşeğin üzerine oturmuş olarak temsil edilen Silene, Bacchus'ün öğretmeni ve yol arkadaşıdır.

4 Brahma, Hindu panteonunun belli başlı üç tanrısından biridir: Hem yaratıcı tanrı hem de dünyanın özüdür. Xaca (ya da daha doğrusu Shakyamuni, yani "Sakya-ların bilgesi") Buda'nın bir diğer adıdır.

5 18. yüzyılda pek çok seyyah, bir ineğin kuyruğunu ellerinin arasında tutarak ölmeye Hinduların kutsal bir olay olarak baktıklarını anlatıyordu.

Babil Prensesi

1 Kalde'deki Babil Kralı Belus, genç ve güzel kızı Formosante'yi evlendirmek ister. Dünyanın dört bir yanından gelen taliplerin birbiriyle mücadele ettiği, çeşitli sınamalardan oluşan büyük bir yarışma düzenler. Formosante içlerinden

birine sevdalanır. Bu talip, Belus'un istediği bütün nitelikleri haiz gibi görünür ama birden ortadan kaybolur. Gitmeden evvel Formosante'ye olağanüstü tüyleri olan bir kuş armağan eder. 1768'de yayımlanan bu masal Voltaire'in en güzel anlatılarından biridir kuşkusuz.

2 Ahura Mazda ya da "Orosmade", Zerdüştlarin tapındığı yaratıcı tanrıdır. Zerdüştlük, MÖ 6. yüzyılda Babil'i fetheden Perslerin dinidir.

3 Yeryüzünün dönme ekseninin değişiminin ve bu eksenin devinim devrinin aynı konuma gelmesi için gereken zamanın (takriben 26.000 yıl) keşfi aslında Babil astronomlarına atfedilir.

4 Lokman, MÖ 11. yüzyılda yaşamış bir masalçı. Sehven Lokman'a atfedilen ve Arapçadan Latinceye çevrilen bir masal seçkisi 17. yüzyılda Avrupa'da dolaşıma girmiştir.

Amabed'in Mektupları

1 1769'da yayımlanan bu masalda, Varanasi'li bir genç olan Amabed, bir Cizvit'in, Papaz Fa Tutto'nun yanında İtalyanca öğrenir. Misyoner, verdiği derslerden öğrencisine İncil'i öğretmek için faydalanır ama Amabed, atalarının inancını bırakmak konusunda Hinduizmin Hıristiyanlığa –bu yeni ve acımasız dine– olan üstünlüğünü çok iyi anlar. Bu “ikinci mektubunda” Avrupa ve Avrupalıların onda uyandırdığı düşünceler konusunda eski ustası Shastasid'e bilgiler verir.

Horoz ile Tavuğun Konuşması

1 Voltaire 1763 yılında, kararsız eleştirmenlerin uzun zaman “tuhaf” ya da ciddiyetsiz bulduğu *Le Dialogue du chapon et de la poularde*'ı (Horoz ile Tavuğun Konuşması) yayımlar. Vejetaryenlik ve insanların hayvanlara karşı uyguladığı şiddet hakkındaki bu acı ve komik tefekkür, daha

büyük bir kuşağa layıktı. Voltaire'in burada kasaplığı zalimliğin öteki yüzü haline getirmesi dikkat çekicidir.

2 Dindar ya da Güleryüzlü Ludwig de denilen I. Ludwig, Charlemagne'in oğludur. 781'de Akitanya Kralı, 813'te Batı İmparatoru olur. Yeğeni Bernard, İtalya'da egemen olur ama Ludwig kendi oğluna vermek için onu tahttan indirir. Bernard, gözlerine mil çekilmesi emrini veren amcasına nafile isyan eder.

3 Aslında Katolik Kilisesi cemaatinin çarşamba ve cuma günleri "yağlı" yiyeceklerden, yani etten (kimi zaman da bazı süt ürünleri ve yumurtadan) uzak durmasını istiyordu. Aynı yasak, Avent (Noel öncesi küçük perhiz) ve bazı dini günler vesilesiyle kırk günlük oruç boyunca da geçerliydi. Bu "perhiz" günlerinde balığa izin vardı ve büyük ölçüde –bazen lüks sayılan– bu yiyeceği alabilenlerce tüketiliyordu.

